

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ภาษาย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ลักษณะการเปลี่ยนแปลงนั้นอาจมีทั้งในด้านเสียง การเขียนคำ และความหมายของคำ ตัวอักษรเป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษา ถ้าการบันทึกนั้นถ่าย ทอดภาษาออกมาได้ตรงเมื่อภาษาเปลี่ยนไปตามกาลสมัยด้วย เหตุประการใดก็ตาม การบันทึกนั้นย่อมจะ แตกต่างกันไปด้วย การศึกษาอักษรและอักษรวิธีต่างสมัยจะทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของภาษา จากสมัยหนึ่งไปสู่อีกสมัยหนึ่งได้

เมื่อสังเกตการเขียนหนังสือไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ จะพบว่าวิธีการเขียนและการสะกดการันต์แตกต่างจากปัจจุบัน

ตัวอย่าง รัชกาลที่ ๑

".....หากสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เข้มแข็งชา^๓ ในการณรงค์ แล้ว เสด็จพระ
เดชเดชาอนุภาพพระบารมีสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัวปกเกล้าฯ จึงตอรับสู้อายบุญมีรามลัก แต่เพล:
๑๐ ทุ่มตนรุ่งบ่าย ๒ โมงเศษ พวกอายบุญมีแตกพ่ายสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเข้ามาทเอาไชยะชำระ
ไว้ได้ ....."

ศูนย์วิทยทรัพยากร (๑/จ.ศ. ๑๑๔๔)

รัชกาลที่ ๒

".....จ้อเข้าออกไปเจ้าจารโศกราชกรมพระราชทหารถือ เป็นกำลังราชการ....."

(๓/จ.ศ. ๑๑๘๒)

รัชกาลที่ ๓

".....เมื่อการศึกพม่ากับอังกฤษสงบเสถียรแล้ว เขตแดนอังกฤษแผมาต่อเขตแดน
ฝั่งกรุงฯ เหตุดังนี้ ต้องทำหนังสือสัญญากัน เพื่อมิให้เกิดเหตุวิวาทหุมเถียงกันได้....."

(๑๒/จ.ศ. ๑๒๑๒)

จะเห็นได้ว่าความแตกต่างที่ปรากฏทั้ง ๓ รัชกาลนั้นเป็นเรื่องของอักษรวิธีเป็นสิ่งสำคัญ และอักษรวิธีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษาอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยจึงสนใจใคร่จะศึกษาเพื่อให้ทราบถึงลักษณะรูปอักษร การสะกดการันต์ และระบบการเขียนหนังสือไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. ศึกษาลักษณะรูปอักษร และอักษรวิธีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
๒. วิเคราะห์อักษรวิธีนั้น ๆ เพื่ออธิบายถึงระบบการเขียนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

งานวิจัยที่มีผู้ศึกษาเกี่ยวข้องกับรูปอักษรและอักษรวิธีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีดังนี้
 นันทนา ตำนาวินัดน์ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบอักษรสมัยรัตนโกสินทร์ ไว้
 ในวิทยานิพนธ์เรื่อง The Thai Writing System ไว้ว่า

ในช่วงสมัยกรุงธนบุรีศิลปะการเขียนค่อนข้างจะขบเซา แต่มาเริ่มรุ่งเรืองอีกครั้งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การบันทึกในช่วงระยะเวลานี้ส่วนใหญ่จะบันทึกลงบนกระดาษ และรูปแบบอักษรที่ใช้ในสมัยนี้ ยังคงเป็นรูปแบบอักษรสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้รูปอักษรไปบ้าง^๑

วัลยา ริมุกตะลพ กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงบางประการในรูปคำสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่า "การเปลี่ยนแปลงในภาษาที่เห็นได้ง่ายที่สุดคือ รูปคำ ได้เปรียบเทียบกับคำต่าง ๆ ซึ่งมีใช้อยู่ในภาษาสมัยก่อนกับสมัยปัจจุบันแล้ว ปรากฏว่ามีคำเป็นจำนวนมากเปลี่ยนแปลงในเรื่องพยัญชนะและสระ"^๒

^๑NANTANA DANVIVATHANA "The Thai Writing System" (Unpublished Ph.D, Thesis, University of Edinburgh, 1981), p. ๑๐๕.

^๒วัลยา ริมุกตะลพ "การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ ส่วนวน และลำดับของคำในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๑๓๒.

ขอบเขตของการวิจัย

๑. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หมายถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕ (จ.ศ. ๑๑๔๔) ถึงรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๕๔ (จ.ศ. ๑๒๑๓)
๒. ข้อมูลที่ใช้ประกอบในการวิจัย เป็นข้อมูลที่เก็บจาก เอกสารต้นฉบับตัวเขียนที่ปรากฏในสมุดไทย ประเภทกฎหมายและจดหมาย เหตุในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. สืบหาเอกสารที่ใช้ในการวิจัย
๒. เก็บรวบรวมข้อมูลจาก เอกสารประเภทกฎหมายและจดหมาย เหตุ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓
๓. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้ ทั้งในด้านรูปอักษร อักษรวิธี และระบบการเขียน
๔. สรุปผลการวิจัยและเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้วิจัยคาดว่าจะการศึกษาเรื่องอักษรวิธีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะทำให้ทราบถึงอักษรวิธีไทยและระบบการเขียนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้ดียิ่งขึ้น

เครื่องหมายที่ใช้ในวิทยานิพนธ์นี้

" "	- ใช้คร่อมข้อความที่แสดง เป็นตัวอย่าง
—	- ใช้ขีดใต้คำที่ต้องการแสดง เป็นตัวอย่าง
( )	- ใช้คร่อมสัญลักษณ์ที่เป็นรูปอักษร
/ /	- ใช้คร่อมตัวอักษรที่เป็นสัญลักษณ์ที่แทนเสียง

อักษรย่อและแหล่งข้อมูลที่ใช้ในวิทยานิพนธ์นี้

รัชกาลที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒ (จ.ศ. ๑๑๔๔ - ๑๒๑๑)

กฎ/จ.ศ. ๑๑๔๔	- กฎหมายฉบับตราสามดวง
๑/จ.ศ. ๑๑๔๔	- สำเนาคำปรึกษาเรื่องตั้งพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ จ.ศ. ๑๑๔๔

- ๑/จ.ศ. ๑๑๔๔ - พิธีว่าด้วยพระราชพิธีราชาภิเษก ครั้งของหลวงวัดประดู่
จ.ศ. ๑๑๔๔
- ๑/จ.ศ. ๑๑๔๖ - ข่าวสารตราถึง เมืองนครศรีธรรมราช จ.ศ. ๑๑๔๖
- ๒/จ.ศ. ๑๑๔๖ - กฎพระบรมราชโองการ เรื่องตั้งเจ้าพิททเป็นเจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช จ.ศ. ๑๑๔๖
- ๒/จ.ศ. ๑๑๔๗ - สำเนาหนังสือพระยากาญจนบุรี คอบเจ้าเมืองเมาะตะมะ
จ.ศ. ๑๑๔๗
- ๓/จ.ศ. ๑๑๔๘ - ท้องตราเรื่องพระราชทานบำเหน็จความชอบแก่พระยา-
วิเศษสงคราม จ.ศ. ๑๑๔๘
- ๑/จ.ศ. ๑๑๔๑ - สำเนาคำถวายไชยมงคลของพระราชาคณะและข้าราชการ
เนื่องด้วยอนุเษนาองค์พระมหาปราสาท จ.ศ. ๑๑๔๑
- ๒/จ.ศ. ๑๑๔๑ - รายงานเรื่องทรงปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม จ.ศ. ๑๑๔๑
- ๒ก/จ.ศ. ๑๑๔๒ - พระราชสาส์นเมืองจีน จ.ศ. ๑๑๔๒
- ๑๒/จ.ศ. ๑๑๔๖ - ขุนสุระคำแหงเล่าเหตุมีมิตรต่าง ๆ
- ๑/จ.ศ. ๑๑๔๗ - พระราชสาส์นไปเมืองจีน จ.ศ. ๑๑๔๗
- ๑/จ.ศ. ๑๑๔๘ - ศกษอักษรถึงนายทัพนายกองพม่า เรื่องพม่ารุกรานเชียงใหม่
- ๔/จ.ศ. ๑๑๔๘ - พระราชกระแส เรื่องพิจารณาคดีหลายเรื่อง จ.ศ. ๑๑๔๗-
๑๑๔๘
- ๑/จ.ศ. ๑๑๖๑ - พระราชสารเมืองจีน จ.ศ. ๑๑๖๑
- ๑/จ.ศ. ๑๑๖๓ - สำเนาหนังสือผู้วิเสสว่าด้วยพระมหากษัตริย์ปกครอง
ประชาราษฎร์โดยยุติธรรม
- ๔/จ.ศ. ๑๑๖๓ - รายงาน เรื่องรับพระ เทพกฤษรามาถึงกรุงเทพฯ
- ๑/จ.ศ. ๑๑๖๔ - หนังสือมหาโยธาถึงอุบากองผู้หลานว่าด้วยการส่วนตัว
และ เบ็ดเตล็ด
- ๒/จ.ศ. ๑๑๖๖ - พระราชสาส์นถึงพระเจ้าเวียตนาม
- ๑/จ.ศ. ๑๑๗๐ - สำเนาหนังสืออักษรมหา เสนาบดีไทยถึง เสนาบดีกรุง
อังวะ

รัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๓๖๗ (จ.ศ. ๑๑๗๑ - ๑๑๘๖)

- ๘/จ.ศ. ๑๑๗๑ - พระราชสาส์นมีไปมากับกรุงปักกิ่ง จ.ศ. ๑๑๗๑ และ
จ.ศ. ๑๑๗๓
- ๒/จ.ศ. ๑๑๗๒ - เจ้าพระยาจักรีเกณฑ์กองทัพหัวเมืองไปตี เมืองมะริด
และตะนาว จ.ศ. ๑๑๗๒
- ๑/จ.ศ. ๑๑๗๓ - ร่างตราถึงหลวงเทพเสนาและกรมการ เรื่องตั้งพระ-
บริรักษ์ภูเบศร์ จ.ศ. ๑๑๗๓
- ๑๒/จ.ศ. ๑๑๗๓ - ร่างสารตราถึงหัวเมือง เรื่องข้าหลวงรังวัดนาออกตรา
จองที่ดิน จ.ศ. ๑๑๗๓
- ๔/จ.ศ. ๑๑๗๓ - ท้องตราเรื่องได้มอบเหล็กหมั่นเรือให้พระยานครคุมออกมา
- ๑๕/จ.ศ. ๑๑๗๓ - กฎกระทรวงกลาโหมให้แก่พระยานครศรีธรรมราช
จ.ศ. ๑๑๗๓
- ๒/จ.ศ. ๑๑๗๔ - บัญชีทางว่าวเลขทหารพลเรือนฝ่ายพระราชวังบวร
จ.ศ. ๑๑๗๔
- ๑/จ.ศ. ๑๑๗๔ - ท้องตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาถึงพระยานครศรี-
ธัมโศกราช จ.ศ. ๑๑๗๔
- ๓/จ.ศ. ๑๑๗๔ - หนังสือหมื่นศักดิ์ผลเสพเจ้ากรมถึงพระยานคร เรื่องให้
ค้อเรือลำ ๑ เข้ามาถวาย จ.ศ. ๑๑๗๔
- ๒๒/จ.ศ. ๑๑๗๔ - คำให้การเจ้าสาอายุ ๘๔ ปี ได้ทรงราชสีห์มาถวาย
จ.ศ. ๑๑๗๔
- ๑๒/จ.ศ. ๑๑๗๖ - ท้องตราถึงพระยาศรีธรรมโศกราชให้ส่งเงินค่าข้าว
ค่าคูป และสิ่งของเข้าไปกรุงเทพฯ
- ๑๔/จ.ศ. ๑๑๗๖ - ท้องตราถึงพระยาศรีธรรมโศกราช เรื่องตั้งพระยา
อภัยนุราชเป็นนายอากรรังนก ฝ่ายทะเลตะวันตก
- ๑๕/จ.ศ. ๑๑๗๖ - ท้องตราฝ่ายกรมพระราชวังบวรถึงเมืองนคร ให้
พระยานครตรวจดูมาคยา ๑๗ วา

- ๑๗/จ.ศ. ๑๑๗๖ - หนังสือหมื่นศักดิ์พลเสพเจ้ากรมถึงพระยานคร ต้องพระราชประสงค์ไม้ระนาด
- ๒๓/จ.ศ. ๑๑๗๖ - สมณะท้าวคำด้อย เรื่องพระสาสนวงสน้ำเอาพระบรมธาตุ ๒ องค์เข้ามาทูลเกล้าถวาย
- ๒/จ.ศ. ๑๑๗๗ - ท้องตราถึงพระยาศรีธรรมโศกราชตอบรับใบบอก ๖ ฉบับ
- ๑๓/จ.ศ. ๑๑๗๗ - พระราชสารเมืองจีน จ.ศ. ๑๑๗๗
- ๑๔/จ.ศ. ๑๑๗๗ - บัญชีเงินเบิกจ่ายและพระราชทานประจำเดือนในแผ่นดิน สมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
- ๑/จ.ศ. ๑๑๗๘ - คำจารึก เรือนายนกเผาตัวที่วัดอรุณราชวราราม
- ๒/จ.ศ. ๑๑๗๘ - ท้องตราฝ่ายพระราชวังบวรฯ ถึงเมืองนคร ให้พระยานครต่อกำปั่นบรรทุกข้าวไปจำหน่ายเมืองเทศ
- ๑๐/จ.ศ. ๑๑๗๘ - ร่างศุภอักษรถึงเมืองเวียงจันทน์ เรื่องสืบราชการเมือง พุทไธเพ็ชรต์ จ.ศ. ๑๑๗๘
- ๑๑/จ.ศ. ๑๑๗๘ - หนังสือหมื่นศักดิ์พลเสพเจ้ากรม ถึงพระยานคร เรื่องต้องพระราชประสงค์บ้านพระโอบุญถมตะทอง
- ๑๘/จ.ศ. ๑๑๗๘ - สำเนาพระราชสาสน์และหนังสือตอบราชทูตและอุปทูต พระเจ้ากรุงเวียดนาม
- ๓/จ.ศ. ๑๑๘๐ - หนังสือหมื่นศักดิ์พลเสพเจ้ากรม ถึงขุนราชอักษร เรื่องบอกอาการป่วยพระยานคร
- ๔/จ.ศ. ๑๑๘๐ - หนังสือหมื่นศักดิ์พลเสพเจ้ากรมถึงพระยานคร
- ๑๐/จ.ศ. ๑๑๘๐ - ท้องตราถึงพระยาวิเชียรตวงศ์ข้าหลวง พระยาศรีธรรมโศกราช พระยานคร เรื่องให้มีหนังสือถึงพระยากลาโหม
- ๑๒/จ.ศ. ๑๑๘๐ - ท้องตราถึงพระยาศรีธรรมโศกราช ให้เจ้าเมืองแต่งกรมการออกลาดตระเวนอย่าให้โจรสลัดปล้นเรือลูกค้าได้
- ๑๖/จ.ศ. ๑๑๘๐ - หนังสือหมื่นศักดิ์พลเสพเจ้ากรม ถึงพระยานคร เรื่องพระยากระลาโหมราชเสนาจะแยกเขตพนมปากสากออกจากเมืองนคร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ๔ / จ.ศ. ๑๑๘๑ - ท้องตราถึงพระยาศรีธรรมมาโคตรราช เรื่องผู้ร้ายที่ปล้นฆ่าพระ
ระยองจับพวกที่ช่องแสมसान
  - ๑ / จ.ศ. ๑๑๘๒ - หนังสือหมื่นศักดิ์พลเทพเจ้ากรมฯ ถึงพระยานครให้เงินสองหีราคา
เครื่องแก้ว
  - ๒ / จ.ศ. ๑๑๘๒ - ท้องตราถึงพระยาศรีธรรมมาโคตรราช เรื่องให้จัดการการออกลาดตระ-
เวนกั้วสกัดคอยจับโจรสลัด
  - ๔ / จ.ศ. ๑๑๘๒ - ท้องตราถึงพระยาศรีธรรมมาโคตรราชเรื่อง ให้จัดทำพิธีอาพาธวินาสป้องกันความไข้
  - ๑๒ / จ.ศ. ๑๑๘๒ - หนังสือพระยาพลเทพถึงพระยานคร ตอบรับขันเงินถมยาคำคู่ ๑
  - ๑๓ / จ.ศ. ๑๑๘๒ - พระราชสาส์นว่าด้วยเขียนวังเค็ดดินพระขนม
  - ๑๗ / จ.ศ. ๑๑๘๒ - สำเนารายการว่าด้วยเรื่องพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเมื่อก่อน
เสวยราช จ.ศ. ๑๑๘๒
  - ๖ / จ.ศ. ๑๑๘๔ - บอกระยาพิไชยภักดีเมืองกาญจนบุรี ตอบรับท้องตราเรื่องให้บอก
พระยาไทรโยค แลส่งคนออกลาดตระเวนจับพม่าทางเมืองทวาย
  - ๑ / จ.ศ. ๑๑๘๔ - ใบบอกพระยาอภัยสงครามเมืองชุมพร เรื่องจัดการออกลาดตระเวนเขตแดน
  - ๗ / จ.ศ. ๑๑๘๔ - ใบบอกพระยาสุรินทรภาชัยร้องทุกข์เรื่อง เกณฑ์เลขศึกไม้เขื่อนท่อน้ำ
ไม่เสมอกัน
  - ๑๐ / จ.ศ. ๑๑๘๔ - หนังสือเจ้าพระยาอัครเสนาฯ ถึงโละรายาสุหนัอาหารน
  - ๑๑ / จ.ศ. ๑๑๘๔ - ท้องตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาฯ ถึงหลวงพรหมเสนา หลวงเทพเสนา
ภรรยาเมืองนคร
  - ๑๓ / จ.ศ. ๑๑๘๔ - พระราชสาส์นไปเมืองจีน จ.ศ. ๑๑๘๔
- จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๓๖ - ๒๓๔๔ (จ.ศ. ๑๑๘๖ - ๑๑๙๓)
- ๑ / จ.ศ. ๑๑๘๖ - ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรี
  - ๓๔ / จ.ศ. ๑๑๘๖ - จดหมายเหตุว่าด้วยเรื่องการพระบรมศพรัชกาลที่ ๒
  - ๔ / จ.ศ. ๑๑๘๗ - ปราบเจ้าอนุเมืองเวียงจันทน์
  - ๑๔ / จ.ศ. ๑๑๘๗ - พระราชโองการให้ประกาศว่าด้วยการซ่อมแซมและบำรุงพระนคร

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ๑๕/จ.ศ. ๑๑๘๗ - สำเนาหนังสือสัญญาว่าด้วยทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษ
- ๑๗/จ.ศ. ๑๑๘๗ - สัญญา สยาม อินเดียน อังกฤษ ครึ่งกับคัมภีร์คดี เรื่องการเมืองและค้าขาย
- ๑๘/จ.ศ. ๑๑๘๗ - จดหมายเจ้าอนุเมืองเวียงจันทร์ ทูลเกล้าฯ ถวายจดหมายหลวง เพื่อยกกองทัพมากกว่าคือน เคาครัว เมืองนครราชสีมาปราบขบถ เมืองเวียงจันทร์
- ๕/จ.ศ. ๑๑๘๑ - คำให้การว่าด้วยราชการทัพญวน
- ๑๕/จ.ศ. ๑๑๘๑ - สำเนาจดหมาย ๔ ฉบับ
- ๑๘/จ.ศ. ๑๑๘๑ - คำสาบานข้าหลวงเดินรังวัดสวนผลไม้ จ.ศ. ๑๑๘๑ เรื่องข้าหลวงเดินสวนขอพระราชทานทำสัตยาธิษฐานสาบานตนก่อนจะไปรังวัดสวน
- ๕/จ.ศ. ๑๑๘๒ - ใบบอกเมืองอ่างทอง บอกน้ำฝนต้นข้าว
- ๕/จ.ศ. ๑๑๘๓ - ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรีถึงเจ้าพระยาบดิน
- ๕๘/จ.ศ. ๑๑๘๔ - สำเนาหนังสือสัญญาเอสแมร์รอเบิต เป็นทูตอเมริกาเข้ามาทำสัญญาการค้าขายกับประเทศไทย วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๕
- ๕/จ.ศ. ๑๑๘๕ - ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรี ถึงเจ้าเมืองมุกดาหาร
- ๑๘/จ.ศ. ๑๑๘๖ - รับข้างสำคัญ กรมหลวงเทพพลภักดิ์ เสด็จไปรับข้างสำคัญที่เมืองพนมเปญ เข้ามารุงเทพฯ
- ๕๗/จ.ศ. ๑๑๘๖ - หนังสือทานบน หลวงยกกระบัตรเมืองวิเชียรทำทานบนไว้ว่า จะประพุดิราชการโดยเรียบร้อยไม่เป็นพาลเหมือนแต่ก่อน
- ๘/จ.ศ. ๑๑๘๗ - ใบบอกเมืองศรีห็นคอน เรื่องสิ่งครึ่ง
- ๓๔/จ.ศ. ๑๑๘๗ - ใบบอกเมืองยโสธร เรื่องเงินอากรส่วย
- ๗๒/จ.ศ. ๑๑๘๘ - สำเนาพระบรมราโชวาท พระราชทานแก่นักโทษที่มาลู่กะโทษ

- ๑๔/จ.ศ. ๑๒๐๐ - ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรี ถึงพระยาภิรมย์ราชา เรื่อง
ส่งกระสุนปืนไปเมืองเสียมราด
- ๒๓/จ.ศ. ๑๒๐๒ - สำเนาสารตราเสนาบดีผู้ใหญ่ถึงผู้สำเร็จราชการเมือง
มะริด เมืองตะนาว เมืองทะวาย เมืองชัย' เรื่อง
เขตต์แดนอังกฤษ
- ๒๐๐/จ.ศ. ๑๒๐๒ - สำเนาจดหมายเจ้าเมืองเกียงสร้าว่าด้วยเรื่องของชาวอังกฤษ
นำเอาฝิ่นเข้ามาซื้อขายในเมืองจีน
- ๑๐๔/จ.ศ. ๑๒๐๓ - ความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี เริ่มความแต่ จ.ศ.
๑๑๘๖ - ๑๑๙๘
- ๕/จ.ศ. ๑๒๐๔ - สำเนาหนังสือสัญญา หนังสือระหว่างอังกฤษกับจีน ว่าด้วย
การเมืองและการค้าขาย จ.ศ. ๑๒๐๔
- ๑๔๘/๑/จ.ศ. ๑๒๐๔ - สำเนาสมณสาส์นเล่ม ๑,๒ พระภิกษุชาวลังกาส่งเข้ามา
ถวายแด่พระเจ้าวชิรญาณ เถระพร้อมทั้งสมณบรรณาการ
- ๑๒/จ.ศ. ๑๒๐๖ - จดหมายเหตุเรื่องสืบราชการ เมืองพม่า
- ๗๔/จ.ศ. ๑๒๐๗ - ฎีกาขุนจงสรรยุทธสมุหบัญชี เจ้าพนักงานขอเบิกไม้ซ้อมแซม
โรงช้าง
- ๖/จ.ศ. ๑๒๐๘ - สำเนาจดหมายพระยายมราชว่าที่ท่าพลหะ ถึงฯพณฯ
สมุหนายกชี้แจงข้อราชการ เมืองเขมร
- ๑๔๘/จ.ศ. ๑๒๐๘ - สำเนาจดหมายเจ้าพระยาพระคลังถึงผู้สำเร็จราชการ
เมืองสิงหะโปรา, เมืองมะระกา เมืองเกาะหมาก เรื่อง
ปักปันเขตแดน
- ๑๓๗/จ.ศ. ๑๒๐๙ - ร่างจดหมายพระยาสุรสีห์พัน กราบเรียนเจ้าคุณพระ-
คลังให้เก็บเป็นสันตามศาลเจ้าและบ้านจีนให้ทั่วทุกแห่ง
- ๔/จ.ศ. ๑๒๑๐ - สำเนาแปลจดหมาย ยวนเมืองโจดกถึงพระหะริรักษ์
ว่าด้วย เรื่องส่งครัวแขกจามที่ตกค้างอยู่เมืองโจดกคืนมา
ยัง เมืองพนม เป็น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ๑๗/จ.ศ. ๑๒๑๐ - ร่างจดหมาย เจ้าพระยาบดินทร์เดชาฯ ถึงพระหริรักษ์
รามมา ตั้งพระยาพลเป็นที่ พ้าทะละทะ ตั้งพระยาสังคโลก
เป็นที่สมเด็จเจ้าพระยา
- ๕/จ.ศ. ๑๒๑๑ - จดหมายเหตุคำให้การตั้งเค้าสุเรื่องไปสืบราชการทางเมือง
ญวน
- ๑๒/จ.ศ. ๑๒๑๒ - จดหมายเหตุเซอร์เยมสบรุก เข้ามาทำสัญญาทางพระราช-
ไมตรีระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษ
- ๓๔/จ.ศ. ๑๒๑๒ - สำเนาแปลจดหมายพระยาทมิฬ ถึงพระยารัตนเมืองแก้ว
- ๑๒๔/จ.ศ. ๑๒๑๒ - จดหมายออกญาราชสุภาวดี ถึงพระยาอภัยภูเบศร์เมือง
พระตะบอง เรื่องให้ชำระเรียกเงินค่ากะวานจากจีน เขมร
มีชื่อให้แก่จีน เกีย
- ๓ / จ.ศ. ๑๒๑๓ - พระอาการประชวรและเสด็จสวรรคตของพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เจ้าอยู่หัว และการบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เจ้าอยู่หัว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย